

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
CLUJ-NAPOCA

Imagini-transfer în literatura migrației:

Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu

REZUMAT

Doctorand: Dana Bizuleanu
Conducător științific: prof. univ. dr. Mircea Muthu

2013

Cuprins

Introducere	2
Discursul migrației.....	5
De la categorii de imigranți la categorii sociale. Politici de migrație în spațiul german. Diferențieri.	17
E pur și muove	25
De la o literatură națională la una (inter)națională.....	39
De la mitul personal la imaginile-transfer	52
Leagănul și lagărul respirației.....	64
Prizonierul	70
Leagănul respirației	74
Îngerul-foamei	81
Apocalipsa Sinelui	118
(Di)forma fără identitate.....	136
Fotografii și carcase ale morții.....	152
Funia.....	166
Nuca	170
Fereastra	171
<i>Zaira</i> sau călătoria spre (în)apoi	181
Imagini-transfer în <i>Jacob se hotărăște să iubească</i>	209
Concluzii	232
Bibliografie	235

Cuvinte cheie: migrație, componente ale migrației, literatura migrației, mitul personal, imagini-transfer, Herta Müller, Cătălin Dorian Florescu, traumă, deplasare fizică și mentală, *locus coeruleus*, personaje-oglină, narațiune fantomatică, univers concentraționar, comunism.

Rezumat:

Lucrarea de față, intitulată *Imagini-transfer în literatura migrației: Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu*, își propune să investigheze imaginarul scriitorilor care tranzitează spații, identificând structurile narative și ideatice, care contruiesc pe de o parte universul malign al comunismului, în cazul literaturii scrise de Herta Müller, iar pe de altă parte desfășoară felul în care personajele sunt reformulate identitar, în urma deplasării lor fizice și mentale, cum întâlnim în proza scrisă de Cătălin Dorian Florescu. Pe lângă investigația amplă și inedită în cercetarea românească asupra literaturii migrației, noutatea acestei lucrări constă în introducerea, definirea și aplicarea conceptului de imagine-transfer, prin intermediul căruia lumile ficționale ale Hertei Müller și ale lui Cătălin Dorian Florescu sunt analizate dintr-o perspectivă teoretică diferită de cea adoptată de alți cercetători. Chiar alăturarea celor doi scriitori de origine română este inedită, pe un fond socio-politic și hermeneutic complex, de aceea lucrarea de față încearcă să depisteze și să analizeze similitudinile și diferențele de imaginar, întâlnite în cazul prozei scrise de Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu, dar și să traseze o hartă simptomatică pentru felul în care este creată și încărcată de semnificații literatura despre comunism și migrație.

Un demers premergător și necesar analizei propriu-zise a romanelor scrise de cei doi autori care tranzitează spații constă în oferirea unei imagini de ansamblu asupra literaturii migrației din spațiul german. Astfel, primul capitol al lucrării detaliază contextul politic și istoric al deplasărilor populației, pe teritoriul Europei, începând cu anii '50, expune categoriile sociologice cu care operează cercetătorii acestui fenomen și stabilește geneza discursului și a politicilor de migrație. Analiza fenomenului migrației este realizată prin intermediul componentelor sale și al posibilităților de prelucrare imaginară a deplasărilor fizice și mentale.

Cel de-al doilea capitol cuprinde o scurtă prezentare a apariției, cronologiei și tematicii literaturii migrației în spațiul german, începând cu anii '50. Totodată, în acest capitol sunt

semnalate dificultățile în receptarea literaturii migrației și metodele de analiză folosite în interpretarea acesteia. Pe lângă încadrarea celor doi autori în contextul literaturii migrației, în acest capitol este prezentat, printr-o incursiune care stabilește posibile rădăcini teoretice ale acestuia, conceptul de imagine-transfer. Pentru o definiție sintetică și lămuritoare, imaginile transfer sunt vehicule narative care metaforizează deplasarea fizică și mentală a personajelor, transportând dimensiunea traumatică a acestora și configurând-o spațial și temporal. La rândul lor, imaginile-transfer pot semnala textual alte traume, fiind mecanisme care coagulează imaginarul marcat de experiențe-limită.

Ultimul capitolul conține analiza a cinci romane (*Leagănul respirației*, *Heute wär ich mir lieber nicht begegnet* – *Mai bine nu mi-aș fi ieșit azi în cale* – și *Animalul inimii*, scrise de Herta Müller; și *Zaira* și *Jacob se hotărăște să iubească*, scrise de Cătălin Dorian Florescu), analiză prin care sunt circumscrise caracteristicile și funcțiile imaginilor-transfer, care alcătuiesc universul ficțional al celor doi scriitori. În romanul *Heute wär ich mir lieber nicht begegnet*, imaginile-transfer sunt încorporări ale unui sine traumatizat. Ele generează rupturi de limbaj, fragmentaritate și relevă fizionomia fricii. În *Leagănul respirației*, imaginile-transfer creează un limbaj nud, alb, non-comunicativ (în absența referințelor directe la realitate), cu scopul de a transpune percepții nemediate și de a exprima ceea ce nu poate fi rostit. La nivel narativ rememorarea experienței universului concentraționar se înfăptuiește prin filtrul traumei, care recuperează doar simptomele experienței-limită. Din *Animalul inimii* se desprinde imaginea-transfer a animalului inimii care alcătuiește un univers negativ, thanatic și sfârâmat de ochiul puterii totalitare și de lumea copilăriei scindate. Ultimele două romane, *Zaira* și *Jacob se hotărăște să iubească*, de Cătălin Dorian Florescu, desfășoară imaginile-transfer pe linia deplasării fizice și mentale. Deplasarea nu este un refugiu spre interioritate, ci înregistrează traversarea de frontiere, furnizând personajelor starea de mobilitate permanentă. Ele reconstruiesc universuri familiare, părăsite și inexistente. În romanul *Zaira*, cele patru capitole reconstituie pe de-o parte componente ale migrației, iar pe de altă parte îmbracă trauma deplasării protagonistei. În *Jacob se hotărăște să iubească*, imaginile-transfer suprapun experiențe-limită și permit personajelor retrasarea și inventarea provenienței și a identității, pentru a reconstitui, la nesfârșit, destine aflate sub auspiciul surghiunului.

Romanele analizate au fost citite în limba germană, tocmai pentru a avea acces la structurile subtile din punct de vedere lingvistic și stilistic, care semnalează funcția și recurența

imaginilor-transfer. Bibliografia critică a fost parcursă în timpul stagiilor de cercetare la Universitatea din Konstanz, Germania, și la University of California, din Berkeley. Prin urmare, scopul acestei lucrări constă în reprezentarea felului în care este construit universul traumatic în literatura migrației. Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu sunt reprezentativi pentru acest gen de literatură, de aceea radiografierea, prin metode psihocritice și naratologice, a imaginarului în jurul căruia cei doi scriitori orbitează poate sta la baza înțelegerii literaturii migrației în ansamblul ei.

*

În consens cu mișcările populației motivate economic, există un alt fenomen care a marcat secolul XX, refugiul. Pe lângă o Europă devastată de cea mai mare conflagrație din istoria omenirii, își face apariția o Europă frântă, scindată ideologic și social. Statele totalitare din Estul Europei, printre care și România, se află sub stindardul roșu moscovit, promovând naționalismul și comunismul pentru „omul nou”. Violența, brutalitatea și criminalitatea acestor regimuri se înscriu într-o dezbatere mai largă despre *memoria europeană*.

Întrucât fenomenul migrației cunoaște diferite etape istorice, sociale și politice, este de remarcat felul în care societatea se transformă, cu ușurință, prin mișcări ale populației. Migrația operează cu elemente de natură socio-politică, dar și cu aspecte legate de fenomene culturale. De aceea, între transformările de natură socio-politică și culturală, prin intermediul migrației, există o relație de reciprocitate. Este vorba, în primul rând, de o deplasare de la un punct A către un punct B, cu posibilitatea de a reveni oricând la punctul de pornire. În al doilea rând, migrația în epoca modernă este supusă tuturor normelor de control statal, de vreme ce fiecare stat practică o politică a migrației. În ecuația unuia asemenea fenomen discutăm, pe de-o parte, de țări-sursă de imigranți, iar pe de alta de țări-țintă pentru această categorie de indivizi. Conceptele sociologice de țară-sursă și țară-țintă vor fi înlocuite de termeni apropiați discuției de față, anume societate-țintă și societate-sursă. Felul în care se reflectă un astfel de tranzit intră într-o arie extinsă de interes, domenii preponderent interdisciplinare, care trebuie să arunce o lumină mai ales asupra felului în care se construiesc (noi) societăți. Fenomenul migrației este o condiție fundamentală a umanității, iar literatura este prima care dă seama de aceasta.

Migrația presupune cel puțin o deplasare de la un punct A înspre un punct B. În al doilea rând, deplasarea implică cel puțin doi poli, două sisteme (chiar și în sensul pe care îl dă Michel Foucault), două entități. Fără a ierarhiza după relevanță motivele migrației, deplasarea angrenează individul într-un proces de *transformare* și *justificare*. Să ne oprim, așadar, asupra ultimelor două chestiuni: transformarea (în sensul ei cel mai larg) este de fond, de esență și statutară. Ea este mai ales prezentă la nivelul individualului. Justificarea, așa cum trebuie înțeleasă aici, se referă la actul individual de asumare și preluare a unui statut social, politic și juridic aparte, la nivelul societății-țintă (cea care reglementează de fond și de drept acest statut). Societatea-sursă procesează altfel individul imigrant. Să revenim puțin asupra triadei invocate anterior. Individul, societatea-sursă și societatea-țintă nu pot fi expuse, în raport cu fenomenul migrației, ca izolate sau distincte, deoarece acestea se înscriu în aria componentelor migrației. Componentele migrației nu sunt tipare întâlnite doar în cadrul migrației transfrontaliere. Acestea sunt stagii de transformare individuală, într-un sens sociologic și psihologic. Revenind asupra deplasării de la un punct A înspre un punct B, aceasta se referă și la o deplasare în interiorul unui stat, nu doar în afara granițelor (mișcarea transfrontalieră).

Componentele migrației sunt constante ale procesului de transformare și justificare; acestea sunt stagii observabile și cuantificabile, din punct de vedere psihologic și sociologic, de adaptare la statutul nou atribuit, atât în societatea-sursă, cât și în cea țintă; se regăsesc, la nivel individual, în diferite grade, atât în cadrul proceselor de relocalizare transfrontalieră, cât și în cele intrastatale. Acestea sunt: decizia de relocalizare, șocul cultural, adaptarea sau asimilarea și integrarea prin participare. Pe scurt, aceste concepte sunt utilizate doar pentru a descrie anumite fenomene care se reflectă la nivelul individualului, la nivel cultural și societal. Pentru o cercetare exhaustivă a componentelor migrației, este necesară elaborarea unei strategii globale pentru colectarea, cuantificarea și analiza de date. Fiecare din aceste concepte va fi prezentat ca punct de orientare, argumente care preced ipotezele următoarelor capitole. Acestea introduc cititorul într-o arie mai largă de receptare a fenomenului migrației și a discursului atașat și permit apariția unei noi dileme: problema identității.

Criza legată de înțelegerea fenomenului migrației a acaparat, isteric și convulsiv, cotidianul. Receptarea autorilor cu un trecut migraționist este o chestiune de poziționare față de factori externi, de natură socio-politică. Condiția fundamentală a omenirii este mobilitatea, iar pledoaria pentru o literatură internațională, în tentativa de a încadra, integra și explica opera unor

autori de altă origine decât cea desemnată prin limba creației lor, este un joc lucid contra cronometru. O parte a spațiului german cunoaște în detaliu această criză și efectul întârziat al desemnării și al problematizării provenienței. Germania și Elveția concep și implementează diferite politici de integrare și de control ale migrației, pe când România încă nu și-a schimbat statutul de țară-sursă de imigranți. Motivele care stau la baza unei astfel de relocalizări (vorbind de fluxuri de migrație recente) sunt și au fost multiple: refugiul, exilul și migrația forței de muncă. Indiferent de rațiunile socio-economice, care au motivat și încurajat deplasarea, societatea adoptivă, în esența ei, a suferit transformări de fond și de structură. Cadrul de explicare și înțelegere a literaturii în limba germană este cu atât mai volatil, cu cât persistă crisparea receptării și interpretarea operelor autorilor de altă origine, alta decât germană. Raftul rezervat acestora se adună tot sub numele de „literatură străină”. Primul criteriu ar fi cel lingvistic: autorii se servesc pentru a crea de limba adoptivă, sau atât de limba dominantă cât și de cea preluată. Al doilea criteriu este cel etnic, unde predomină *ius sanguinis* care înfierează proveniența ca fiind criteriul relevant, atât pentru încadrarea operei, cât și a autorilor. Un al treilea criteriu, vizibil, se îndreaptă, timid, spre estetic: migrația ca tematică, creația în sens cathartic și mărunț discordiei privind receptarea acestei literaturi. Astfel de transformări nu sunt caracteristice doar pentru spațiul german. Întreaga Europă a devenit leagănul (inter)național și punctul de coagulare pentru (noi) culturi.

În tentativa de etapizare a literaturii migrației din spațiul german, există doi autori care înnoadă legătura cu un imaginar al spațiului românesc (în toată complexitatea sa), și anume Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu. Legătura este activă, dintr-o perspectivă socială, culturală și literară. Ce imaginar românesc se întrevește în literatura română a ultimilor 20 de ani? Cum se construiește acest imaginar românesc și, nu în ultimul rând, ce acces au sau au avut la el autori precum Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu? Fiind mai degrabă orientativă, trecerea în revistă a producției literare recente din România este cu atât mai necesară, cu cât va capta esența convulsiilor transnaționale.

Fenomenul migrației furnizează conținutul imaginar în operele scriitorilor care tranzitează spații, de aceea perspectiva socio-politică, din primele secțiuni ale lucrării, va fi continuată cu analiza propriu-zisă a romanelor scrise de Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu, folosind și interogând, în cadrul demersului hermeneutic, conceptul de imagine-transfer. Ce sunt imaginile-

transfer și cum sunt semnalate ele la nivel textual? Care este funcția lor în construirea imaginarului și ce relevanță au ele în literatura și în discursul migrației?

Imaginile-transfer sunt, inițial, metafore ale memoriei (King, 2000). Rememorarea, prin intermediul narațiunii, relaționează trecutul și prezentul, dar nu pe o linie a cauzelor și efectelor. Imaginile-transfer sunt proleptice și analeptice, „au o funcție ritualică și repetitivă” (Rapaport, 2011, t.m.), deoarece nu sunt procesate în mod coerent, ci sunt rezistente și încremenite. În cazul Hertei Müller, „textul se hrănește lingvistic din sine, prin arhetipuri interne și încremenite, care urmăresc un principiu poetic al contextualizării” (Symons, 2005, t.m.). Contextul este unul traumatic, iar limbajul necesar exprimării lui este inexistent, de vreme ce lipsesc referințele la un univers familiar. Se naște, astfel, un limbaj metaforic, ermetic și singular, care descrie structurile traumatice. Contextul și imaginea-transfer (singura plăsmuire a trecutului) conțin ceea ce este invizibil și nu poate fi spus (Dawidovski, 1997) chiar și după revizitarea momentului inițial. În procesul deplasării fizice și mentale, narațiunea înseamnă recuperare și reîntoarcere la „relatări conflictuale despre sine” (Flurderink, 2007, t.m.). Chiar revizitarea contextului traumatic are alura traumei, „declanșând un scenariu imposibil” (Rapaport, 2011, t.m.). Prin imagini-transfer, naratorul pune în scenă propria absență și se sustrage unei experiențe pe care nu o (mai) posedă (Tidd, 2008). Astfel, conceptul de traumă aduce cu sine o nouă semnificație a mimesisului (van Bohmeen-Saaf, 1999). Victima unui puternic șoc psihic, în loc să reflecteze asupra traumei prin narațiune, re trăiește și repetă evenimentele care scapă articulării. Astfel, imaginile-transfer au o structură internă, complexă, imaterială și autogeneratoare, de vreme ce referința nu este inclusă. Acestea sunt arhive situate la limita între privire și gândire și contribuie la dispersia sinelui (Mitchell și Khalip, 2011).

Dacă metaforele obsedante sunt caracteristice operei oricărui scriitor, operă marcată de prezența imaginilor obsesive, reformulate în permanență, atunci acestea pot conferi unitate și coeziune operei, devenind puncte nodale ale imaginarului. Spre deosebire de imaginile obsedante, imaginile-transfer sunt o metaforă intrinsecă a textului, care semnalizează deplasarea scriitorului dintr-un loc în altul. Pe de o parte, acestea sunt vehicule care transportă trauma, în general, o ambalează narativ și o reformulează, iar pe de altă parte, ele conțin și imaginile/metaforele obsedante. Scriitori precum Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu s-au deplasat atât mental cât și fizic, iar imaginile-transfer sunt expresia acestei duble deplasări. Ele sunt energizate printr-o continuă reîntoarcere la locul traumei și prin procesele de rememorare.

De vreme ce trauma conține imaginea ei transfer, atunci și imaginea-transfer își conține trauma sau chiar mediază apariția altora la nivelul narațiunii. Într-o astfel de linie argumentativă funcțiile pe care imaginile-transfer le pot îndeplini sunt duble și antinomice: fie devin o formă de exorcizare a traumei, fie sunt traseul de acutizare a acesteia.

Pentru o definiție sintetică și clară din punct de vedere conceptual, înțelegem prin imagini-transfer *vehiculele narrative care metaforizează deplasarea fizică și mentală a personajelor, transportând dimensiunea traumatică a acestora și configurând-o spațial și temporal. La rândul lor, imaginile-transfer pot semnala textual alte traume, fiind mecanisme care coagulează imaginarul marcat de experiențe-limită*. Modul în care ele apar și sunt construite la nivelul narațiunii depinde de natura și de structura acesteia, dar și de imaginarul pe care îl dinamizează. Într-o proză poetică, precum cea scrisă de Herta Müller, imaginile-transfer sunt mult mai subtile și complexe, întrucât limbajul este dinamizat, sub greutatea vocii narrative, care desface și reface, în mod repetat, aceeași dimensiune traumatică. Ele sunt chiar simptomele universului imaginar, irizând narațiunea în punctele ei nodale. Într-o proză realistă, cu un fir epic coerent și clar structurat, precum cea scrisă de Cătălin Dorian Florescu, imaginile-transfer nu sunt neapărat fragmente ale unei interiorități scindate, cât ample construcții imaginare, care pun în lumină deplasarea fizică și mentală a personajelor și care transportă trăirile-limită ale acestora. De aceea, demersul analitic din următoarele capitole va urmări felul în care se manifestă și sunt configurate imaginile-transfer în două tipuri diferite de proză, una poetică și cealaltă de natură realistă. Acesta este unul dintre motivele pentru care am optat pentru Herta Müller și Cătălin Dorian Florescu: în timp ce prozatoarea germană scrie o literatură marcată de orizontul funest al comunismului, Cătălin Dorian Florescu își transformă romanele în adevărate călătorii simbolice, care oglindesc în permanență deplasarea sa fizică și mentală înspre Elveția.

În romanul *Atemschaudel (Leagănul respirației)* de Herta Müller, sub masca limbajului ermetic se ascund un spațiu și un timp al lagărului. Ele sunt conturate prin imagini-transfer, creează un negativ fotografic și multiplică trăirile provocate de perioada de detenție și de existența tăinuită. Imaginile-transfer, spre deosebire de metaforele obsedante, sunt vehicule complexe ale imaginarului traumei și transportă structurile semnificante ale realismului personal. Efortul protagonistului de a rememora experiența detenției și de a o transpune în cuvinte produce nu doar un limbaj metaforic și proteic, ci dezvăluie posibilitatea transcrierii memoriei personale și colective. Trauma fărâmițează limbajul, de vreme ce experiența-limită nu are corespondent în

realitate. Percepția realității se face, implicit, doar prin instantanee, imagini care premerg exprimării acestora și care necesită un alt limbaj pentru a fi relatate. Imaginile-transfer sunt asocieri de cuvinte inedite, metafore și metonimii poetice, încifrate și corespondentele unui univers singular și particular. Or, imaginile-transfer și recurența lor la nivel textual invocă alte traume și alte imagini-transfer, prin care limbajul este desfăcut și refăcut pentru a consemna ceea ce nu poate fi rostit. În timp ce metaforele obsedante susțin structura narativă și reconstituie mitul personal al unui autor, imaginile-transfer pulverizează și dinamitează narațiunea pentru a crea un limbaj nud, alb, non-comunicativ (în absența referințelor directe la realitate), dar generator de imagini inițiale, pure și nemediate.

Imaginile-transfer devin articulațiile unui univers-simptom al deposedaților, care se sustrage permanent principiului „post hoc ergo propter hoc” – „după asta, iată că datorită asta”. Nefiind vorba de relații cauzale, personajul narator din romanul *Heute wär ich mir lieber nicht begegnet* (*Mai bine nu mi-aș fi ieșit azi în cale*) reface doar imagini din care reiese o „reflectare internă a vinei” (Symons, 2005, t.m.). Mecanica universului-simptom este retrasată de aparițiile imaginilor-transfer, o mecanică prin care transpare mimica și gestică limbajului, fiind apropiată de maniera colajului (Moyrer, 2010). Mimica și gestică acestuia se referă la decupajele și derapajele realității și la scindarea percepției, astfel încât imaginile-transfer traversează narațiunea pentru a reînoda memoria, rupturile limbajului și trauma. Insistența pe autobiografic și pe nevoia ca acesta să susțină analiza detaliată a prozei autoarei poate să ofere doar una dintre dimensiunile imaginilor-transfer. La nivelul narațiunii, imaginile-transfer rafinează și rarefiază structuri interne și trăiri liminale. Multiplele forme de realizare, de la traseele memoriei la rupturi ale limbajului, susțin întregul imaginar traumatic și violent, atât în textele (auto)ficționale, cât și în eseurile autoarei germane.

Imaginile-transfer nu îndeplinesc doar funcții la nivelul narațiunii (puncte nodale ale narațiunii), ci reunesc dimensiunile multiple ale imaginarului Hertei Müller: realul ca raportare la alteritate, procese ale memoriei, (auto)respingere sau abjecție. Imaginile-transfer permit modalități diverse de „încărcare” și „descărcare” ale imaginarului, printr-un limbaj reformulat ori chiar redescoperit. „Încărcarea” imaginilor-transfer implică tensiuni la nivelul narațiunii, elemente construite printr-o simbolică a acțiunii, în defavoarea unei acțiuni propriu-zise. „Descărcarea” imaginilor-transfer implică fragmentaritate, rupturi ale limbajului și circularitate.

Pe lângă o dinamică circulară și repetitivă a imaginilor-transfer, universul interior al naratorului din romanul *Heute...* devine palpabil printr-o dezvelire a fizionimiei fricii sale, prin care se desface universul intern, captiv și violent. Personajul nu capătă forme, ci este diform, fără identitate, deoarece lumea interioară a acestuia este supusă frângerii, violenței și traumei. Multiplicat și inversat, el nu poate cunoaște modalități de refugiu, ci doar posibile încorporări. Ele sunt imaginile-transfer, așa cum le voi discuta și în următoarele romane ale Hertei Müller, acestea fiind contradicțiile resimțite de către sinele pulverizat, care (auto)instituie norme și transferă mărci ale identității sale în obiecte, pe un plan simbolic al limbajului. Astfel, după cum afirmă și Ralph Köhnen, eseurile politice ale Herte Müller tratează o dimensiune a realității, pe când celelalte tipuri de texte fac tot posibilul să o ascundă, creând fragmente și lentile verbale sau imagistice (Köhnen, 1997), pentru a percepe și proba părți distincte și închise ale unei lumi ferite de orice fel de intruziune.

Imaginile-transfer în *Herztier (Animalul inimii)* desfășoară pe parcursul întregului roman un topos al traumei, care coincide cu un simbolic *locus coeruleus*: România totalitară, copilăria inadaptatului și a celui care este deposedat chiar și de dreptul de a alege moartea. Imaginile-transfer, la fel ca în romanul *Leagănul respirației*, condensează și despachetează acest spațiu narativ. Circularitatea, retrasarea și reîntorcerea la un astfel de spațiu creează doar instantanee ale morții. La fel ca în alte romane ale Hertei Müller, materialul lingvistic suportă presiunea unui imaginar violent, atâta vreme cât, la nivelul narațiunii, apar și sunt transpuse imaginile-transfer. „Animalul inimii”, precum „Îngerul foamei”, are o textură oximoronică, ilustrând o *coincidentia oppositorum*. Din copilărie până la finalul tragic al multora dintre personaje, imaginea-transfer a animalului inimii este forma vieții nude, care conține ceea ce este ascuns, abject și viu și care scapă supravegherii impuse de ochiul puterii. Este vorba, mai exact, despre cele-ce-nu-pot-fi-spuse într-un corp și despre concomitența dintre vorbă, fapt, gând și imagine. Or, *animalul inimii* este imaginea violenței primare, ca un metaforic păcat original, și iese la suprafață doar prin recompunerea părților sale: carne, rinichi etc. Acesta dă seama atât de ceea ce ar putea fi o *anima corpus*, dar și funcția sa de sac amiotic al morții. Imaginile-transfer, în romanul de față, sunt puse în mișcare prin fragmentarea și implozia realității, prin analogii care destramă sensul primar al cuvintelor, conturând structuri violente care articulează percepții nemediate. Îndepărtându-se de natura realității, imaginile-transfer construiesc figurații thanatice și un cosmos negativ alcătuit

din elemente ale sacrificiului, precum abatorul, sângele animalelor ucise, membrele secționate, cadavericul, boala și nebunia.

Imaginile-transfer, în cazul prozei lui Cătălin Florescu, desfășoară pe de-o parte ceea ce compune spațiul de origine, imaginat și asociat permanent trăirilor din copilărie, pe de altă parte acestea suportă o prelucrare subtilă a ceea ce semnifică deplasarea fizică și mentală către alte spații. Personajele lui Florescu sunt aruncate într-un tumult al necunoscutului, al ambiguității existenței, și nu-și depășesc condiția decât atunci când se eliberează de ceea ce este firesc și familiar. *Zaira* este un roman construit doar pe structura refugiului, cu un încadrament istoric, de unde se ivesc viziuni imposibile și nestatornice.

Imaginile-transfer, care compun și multiplică spațiul mental, sunt mereu dublate de traumele trăite. Or, personajele lui Florescu redescoperă și retrasează, prin deplasare, aceleași spații mentale, prin analogie cu traumele deja îmbrăcate în cămașa de forță a „cum spui ceea ce nu poate fi spus”. *Zaira* nu este o frescă a secolului XX și nu oferă istoriei tributul suprem, prin extragerea adevărului, ci în mod subversiv lasă în urmă drama colectivă a anilor comunismului, a visului american și a revoluției pragheze în favoarea supraviețuirii individuale. Florescu practică o scriitură a iertării și decupează, prin imaginile-transfer, toposul intraductibil pe care l-a părăsit fizic acum treizeci de ani. Or, ceea ce a rămas din spațiul fizic sunt ascunzișurile imaginației, chipurile și tragediile locurilor cărora le dăruiește o nouă viață.

Jacob beschliesst zu lieben (*Jacob se hotărăște să iubească*) este o saga a exilului și a condamnării la viață. Romanul configurează un fundal istoric aliniat unuia personal, din care se întrevăd ramificațiile unui destin violent și ale supraviețuirii. Imaginile-transfer, în cazul prozei lui Florescu, sunt particule ale unui traseu care se dezvoltă pe fundalul narațiunii. Spre deosebire de operele Hertei Müller, unde imaginile-transfer conțin o textură ermetică, polimorfă, și simbolică, aici întâlnim imagini construite prin personaje-oglină și, în particular, prin procesele mentale ale acestora, fără să fie mediate neapărat de alte structuri textuale.

Imaginile-transfer, în cazul romanului de față, surupă cronologia narațiunii, pentru a pune în oglindă cele patru destine care se ivesc de-a lungul istoriei familiei Obertin. Eradicarea provenienței, surghiunul, crima, identitățile abandonate și supraviețuirea alcătuiesc un basorelief pe care vocea narativă îl descompune în timpul istorisirii. Pe lângă faptul că imaginile-transfer recompun această structură de fundal, ele modelează perspectiva narativă, printr-o suprapunere continuă a situațiilor-limită. Personajele-oglină sunt, ele însele, vehiculele prin care imaginile-

transfer intervin ca să pună la îndoială proveniența și identitatea protagoniștilor. Prin urmare, imaginile-transfer sunt bucle narrative prin care vocea diegetică retrasează deplasarea fizică și mentală, așa încât surghiunul fiecăruia dintre personaje se reflectă într-o cartografiere a proceselor sale mentale.

*

În literatura migrației, imaginile-transfer sunt vehicule narrative, care alcătuiesc universul imaginar al personajelor deposedate de sens și identitate, în urma joncțiunii unor spații și forțe negative, dar și al personajelor care, prin tranzitul lor permanent, își negociază și resemnifică identitatea și locul în lume.

Cum am argumentat în primele capitole ale acestei lucrări, literatura migrației nu este doar un simptom al migrației și nu se află într-o relație neapărat cauzală cu aceasta. Orice deplasare fizică sau mentală implică o serie de componente ale migrației, iar trauma deplasării nu are doar consecințe negative dacă este rafinată în sens artistic și cathartic. Deplasarea dintr-un spațiu familiar într-unul necunoscut poate fi sursa unor tensiuni emoționale, pe care imaginarul le prelucrează. Iterarea deplasării reactivează traume și conține imagini ale revenirii, nu neapărat doar la spații familiare, ci și la momente/obiecte/persoane etc. Literaturii migrației, prin cei doi autori analizați, îi revine sarcina de a prelucra lumi pierdute și inexistente, într-o limbă care nu desemnează, în mod profund, aceste lumi. Proza Hertei Müller proiectează un univers tensionat și claustant, iar personajele sale se reîntorc încontinuu la copilăria violentă, la viața de familie pervertită și la urmărirea de către opresorii comuniști. În schimb, Cătălin Dorian Florescu își plasează personajele într-un scenariu al revenirii permanente, pus în scenă de dispariția apartenenței, de disoluția lumilor din trecut și a celor în care personajele trăiesc.

Toate aceste aspecte legate de literatura migrației sunt puse în lumină de apariția și recurența la nivel textual a imaginilor-transfer, așa cum au fost ele conceptualizate și interogate pe parcursul lucrării. Putem identifica cinci posibile tipuri de imagini-transfer (deduse din analiza romanelor selectate), care sunt simptomatice pentru literatura migrației. În primul rând, avem de-a face cu imagini-transfer care marchează limbajul nud, incapacitat, scepticismul natural față de limbaj, prin reducția lui la zero, și „primitivismul” necesar reconstrucției

momentelor traumatice. Astfel de imagini sunt sugerate prin alăturări și comparații inedite și prin metafore (obsedante) precum „leagănul respirației”, „animalul inimii”, „lopata de inimă”. În al doilea rând, întâlnim imagini-transfer care compun universul thanatic, concentraționar și supus unei normări negative, distopice. În proza Hertei Müller, astfel de imagini ilustrează contradicțiile sinelui, generate de norme autoimpuse, de spațiul opresiv al copilăriei și de statul totalitar. Personajele sunt captive într-un labirint al mușeniei – precum în *Leagănul respirației* – și, private de mijloace autentice de comunicare, ele apelează la limbaje ermetice. Prăbușirea imaginarului, sub greutatea șocurilor psihice, construiește structuri și simboluri thanatice, singurele simptome care pot fi recuperate. În al treilea rând, întâlnim în literatura migrației imagini-transfer care pot reînnoia memoria, rupturile limbajului și trauma, prin circularitate și repetitivitate (precum în romanul *Heute wär ich mir lieber nicht begegnet* și *Animalul inimii*). Ele redau microscopic o fizionomie a fricii față de moarte. În al patrulea rând, sunt imagini-transfer care semnaleză dispariția provenienței și a identității, prin personaje-oglină, cu destine similare, condamnate să se deplaseze pentru a-și inventa sau regăsi proveniența și identitatea (în romanul *Jacob se hotărăște să iubească*, acestea sunt Caspar, Frédéric, Jakob-tatăl și Jacob-fiul). A cincea categorie este alcătuită din imagini-transfer care conțin și metaforizează deplasarea fizică și mentală a personajelor. Ele sunt arhive ale memoriei, imagini înregistrate prin deplasare și reformulate, ulterior, prin narațiuni (de exemplu, călătoria din romanele *Zaira* și *Jacob se hotărăște să iubească*, marionetele Zairei, simbolurile thanatice în cazul lui Hertei Müller).

În mod firesc, aceste categorii de imagini-transfer sunt strict orientative, întrucât de la un roman la altul, unele pot să fie nuanțate și potențate, altele pot să lipsească, în timp ce noi imagini-transfer pot fi descoperite. Mecanismul care le generează este, în fond, același, câtă vreme deplasarea fizică de la un spațiu la celălalt este, mai ales, o amplă și semnificativă călătorie interioară a scriitorilor și a personajelor pe care ei le construiesc. De aceea, lucrarea de față și-a propus să pună bazele unei altfel de investigații asupra literaturii migrației, operând cu metode imagologice, naratologice și psihocritice. Proiectul este, însă, doar la început și poate fi continuat printr-o analiză a literaturii scrise de autorii kurzi și turci, care s-au stabilit și trăiesc în Germania.